

Юлія НЕНЬКО

УДК 378.036:378.635.5

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ КУРСАНТА: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ

**ПІДСУМКИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ
ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА ВНЗ
СИСТЕМИ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ У
ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ**

Ключові слова: творча самореалізація, анкетування, діагностування, критерії, рівні сформованості.

В умовах глобалізації та інформатизації суспільства для успішної професійної діяльності у сфері пожежної безпеки вже недостатньо володіти лише високим рівнем компетенції. До фахівця сьогодні висуваються нові вимоги, пов'язані з умінням адаптуватися до потреб часу, творчо підходити до виконання поставлених завдань та наказів, знаходити нестандартні шляхи розв'язання проблем професійного плану [1].

© Ю. Ненько. 2011

ому поряд із такими важливими якісними показниками підготовки фахівця с.ц.з. як знання, вміння та навички повинна формуватися не менш важлива мотивація курсантів до творчої самореалізації у фаховій підготовці, самопізнання, самовдосконалення [2].

Теорія самореалізації та особистісного росту отримує найбільше відображення в роботах сучасних авторів. Так, величезний вклад у розвиток концепції росту та саморозвитку особистості зробили А. Маслоу та К. Роджерс. Принципово важливе значення для розкриття теми дослідження мають праці, присвячені загальній теорії особистості К. А. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Б. С. Братуся, Л. С. Виготського та інших, а також численні публікації вітчизняних та зарубіжних авторів з питань самореалізації, самоактуалізації та саморозвитку (О.С.Газман, Л.Я.Гозман, Л. А. Коростильова, Д. А. Леонтьєв, Л. В. та О. Л. Усачови, Р. Ассаджолі та інші).

Зважаючи на актуальність проблеми формування творчої самореалізації особистості курсантів вищих навчальних закладів системи пожежної безпеки у фаховій підготовці, видається цікавим аналіз результатів проведеного констатувального експерименту. Зауважимо, що увага концентрувалась на вирішенні таких завдань як вивчення стану сформованості творчої самореалізації курсантів пожежних ВНЗ у фаховій підготовці та діагностування рівнів їх творчої самореалізації.

У констатувальному експерименті були задіяні 250 курсантів і 36 викладачів гуманітарних, технічних та спеціальних дисциплін ВНЗ системи пожежної безпеки. Відповідно до завдання констатувального експерименту було використано комплекс спеціально розроблених, адаптованих та модифікованих методик (анкети, тести, опитувальники, спостереження тощо).

На початковому етапі констатувального експерименту було вирішено вивчити стан готовності професорсько-викладацького складу пожежних вишів до формування творчої самореалізації курсантів у фаховій підготовці. Нас, зокрема, цікавило, чи знайомі викладачі з поняттям «творча самореалізація», як вони це поняття розуміють, чи здатні викладачі на заняттях створити сприятливу атмосферу для творчої самореалізації курсантів, які методи вони для цього використовують.

Для цього професорсько-викладацькому складу ВНЗ системи пожежної безпеки було запропоновано спеціально розроблену анкету. До анкетування було залучено 36 викладачів гуманітарних, технічних та спеціальних дисциплін. Відповіді показали, що 33 % респондентів вважають творчу самореалізацію курсантів у фаховій підготовці неможливою, 67 % все-таки вважають, що курсанти можуть творчо самореалізуватися у пожежному навчальному закладі.

Варто зауважити, що згідно з результатами анкетування, 33 % професорсько-викладацького складу академії на своїх заняттях не заохочують курсантів до творчої самореалізації взагалі, 30 % вказали, що

роблять це час від часу, 27 % викладачів постійно заохочують курсантів творчо самореалізувалися.

Щодо методів, засобів для творчої самореалізації курсантів у фаховій підготовці, то викладачі вказали наступні: самостійні дослідження, проекти; підготовка доповідей; участь у олімпіадах, змаганнях, конкурсах; творчі завдання на практичних заняттях.

Респонденти також назвали риси характеру, вміння та навички, необхідні курсанту для творчої самореалізації у фаховій підготовці: самостійність; впевненість у собі; інтуїція; інтерес до навчання; гнучкість; здатність до дослідницької діяльності; оригінальність мислення; розвинена уява; вміння знаходити багатоваріантні вирішення завдань; прагнення до самовдосконалення, розвитку; сміливість; цілеспрямованість; наполегливість; розвинені інтелектуально-логічні здібності; вміння аналізувати, синтезувати; комунікативні здібності; вміння працювати у колективі тощо.

Серед причин, що заважають курсантам творчо самореалізувалися у фаховій підготовці, викладачі вказали невпевненість у власних силах; відсутність прагнення до саморозвитку; небажання, страх виділятися з групи; шаблонність, трафаретність мислення, закладену ще у молодшому віці; обмежені технічні можливості (обмежений доступ до Інтернету, бібліотек тощо).

Отже, багато викладачів недостатньо чітко уявляють, яка їх роль у формуванні творчої самореалізації особистості курсанта, не володіють методами та прийомами виховання творчої особистості, не налаштовані на здійснення внутрішньої цільової установки на творчість (свої та курсанта), не здатні до моделювання педагогічного процесу, орієнтованого на гармонійний розвиток творчої особистості курсанта та його творчу самореалізацію у фаховій підготовці.

Проте, більшість викладачів (67% опитаних) знаходяться в гущі творчого педагогічного процесу, переймають передовий педагогічний досвід, знають методи, засоби формування творчої самореалізації курсантів, у навчальній діяльності використовують

інноваційні форми та методи роботи, здатні прогнозувати можливі результати. Вони можуть об'єктивно й критично оцінити педагогічний процес, визначити в ньому роль його учасників, створити творчу атмосферу.

Одним із завдань констатувального експерименту було діагностування рівнів творчої самореалізації курсантів пожежних ВНЗ. Проаналізуємо отримані результати за мотиваційно-емоційним критерієм. 52 % курсантів мають низький рівень позитивної емоційної активності, що характеризується пасивною емоційною активністю, здебільшого негативною реакцією на зміни в обстановці, можливою втратою самоконтролю в екстремальних умовах. 40 % респондентів перебувають на середньому рівні, якому властивий ситуативний вияв позитивних емоцій, не завжди позитивна і правильна реакція на зміни в обстановці, недостатня емоційна стабільність, що впливає на ефективність діяльності та збереження самовладання. 8 % майбутніх вогнеборців характеризуються високим рівнем позитивної емоційної активності, що виявляється у яскраво вираженій позитивній емоційній активності, позитивній реакції на зміни в обстановці, вмінні зберігати самовладання і витримку, виявлених та впевнених діях, відсутності негативного впливу емоцій на ефективність діяльності.

Визначаючи рівень задоволення курсантів від власної творчої діяльності нами було отримано такі результати. 33 % курсантів отримують високий рівень задоволення від творчої діяльності. Цей рівень характеризується високим рівнем готовності до творчого підходу у вирішенні навчальних завдань, яскраво вираженим задоволенням від творчої навчальної діяльності та від творчого процесу. 34 % курсантів перебувають на середньому рівні, тобто задоволення від творчої діяльності залежить від ситуації, хоча відмічається позитивний настрій у діяльності. 33 % опитаних курсантів мають низький рівень задоволення від творчої діяльності. Їм притаманна байдужість до цікавої інформації та діяльності, неадекватна реакція на деякі дії.

Визначення рівня потреби курсантів у досягненнях показало наступні результати. Високий рівень потреби у досягненнях мають 14 % курсантів, їм характерний постійний вияв і прогнозування результату своєї діяльності, прагнення до досягнення мети навіть через упертість, наявність проміжних цілей, курсанти поставлені завдання вирішують успішно; передбачають результати своєї діяльності. Середній рівень потреби в досягненнях мають 57 % респондентів. Цей рівень передбачає ситуативний вияв потреби в досягненнях, прогнозування діяльності без досягнення і постановки проміжних цілей, неповно сформовані знання про шляхи досягнення навчального успіху та способи подолання перешкод у навчанні. Низький рівень потреби в досягненнях мають 29 % майбутніх рятувальників. Їм притаманна низька потреба в досягненнях, відсутність прогнозування діяльності. Викладач ставить мету і стежить за її досягненням, курсанти не послідовні та не можуть довести почату справу до кінця; потребують сторонньої допомоги для планування дій з розв'язання навчальної проблеми.

Вважаємо за доцільне підбити підсумки дослідження за мотиваційно-емоційним критерієм. Отже, високий рівень показників за даним критерієм виявили 18 % курсантів, 35 % виявили середній рівень, 47 % — низький рівень.

Проаналізуємо отримані результати за характеріологічним критерієм. Дослідження особливостей творчої уяви, фантазії виявило наступне. 10 % курсантів мають високий рівень творчої уяви, фантазії, що характеризується, добре розвинуеною фантазією, можливістю створювати багато оригінальних образів, ідей, відповідей. 57 % курсантів притаманний середній рівень творчої уяви, фантазії, яка час від часу проявляється, однак, курсанти не здатні давати багато оригінальних відповідей та не можуть швидко переключатись з одного об'єкта на інший; образи та ідеї більше пов'язані з первинними даними, однотипні. 33 % курсантів мають низький рівень творчої уяви, фантазії, які носять

здебільшого репродуктивний характер, сформовані слабо, рідко виявляються.

Підбиваючи підсумки оцінювання рівня креативності курсантів, зазначаємо, що 23 % майбутніх офіцерів с.ц.з. мають високий рівень креативності. Це свідчить про те, що вони нестандартно підходять до вирішення творчих завдань, здатні самостійно реалізувати творчі задуми, адекватно оцінюють власні можливості та здібності, можуть імпровізувати. 27 % юних пожежників мають середній рівень креативності, що передбачає здатність до широкого спектру самостійних творчих задумів, які, однак, не завжди знаходять адекватне втілення. Для їх практичної реалізації курсанти потребують сторонньої допомоги та додаткової інформації. 50 % мають низький рівень креативності. Курсанти цього рівня реалізуючи творчий задум вводять лише окремі елементи нового, віддають перевагу роботі у мікрогрупі, не відважуються брати творчу ініціативу на себе.

Досліджуючи творчий потенціал майбутніх вогнеборців, ми з'ясували, що 25 % курсантів мають високий рівень творчого потенціалу, який надає їм багатий вибір можливостей. Ці курсанти творчо підходять до вирішення навчальних завдань, їм доступні найрізноманітніші форми творчості. 63 % — середній рівень творчого потенціалу, тобто курсанти володіють тими якостями, які дають можливість творити. Творчий підхід до вирішення навчальних завдань використовується ними епізодично. 12 % — низький рівень творчого потенціалу. Курсанти використовують попередній досвід у вирішенні творчих навчальних завдань, недооцінюють себе та свої здібності.

Вважаємо за доцільне підбити підсумки дослідження за характеріологічним критерієм. Отже, високий рівень показників за даним критерієм виявили 19 % курсантів, 50 % виявили середній рівень, 31 % — низький рівень.

Проаналізуємо отримані результати за діяльнісно-практичним критерієм. Діагностування здатності до висування гіпотез, оригінальних ідей показало, що 19 % майбутніх вогнеборців мають високий рі-

вень здатності до висування творчих гіпотез, ідей. Це свідчить про вміння вийти за рамки певних правил, змінити точку зору на проблему, абстрагуватися від завдання; висунути (зазвичай, суб'єктивно) нові ідеї. 57 % мають середній рівень. Цим курсантам властива слабка система умовиводів, не всі мають практичне підкріплення, генерується значно обмежена кількість гіпотез; ними рідко висуваються суб'єктивно нові, оригінальні ідеї. 24 % мають низький рівень здатності до висування творчих гіпотез, ідей. Такі курсанти мають труднощі з аналізом причинно-наслідкового взаємозв'язку, висновки суперечливі, низьку здатність до висування суб'єктивно нових ідей, оригінальних гіпотез або їх відсутність.

Отже, узагальнюючи результати, підбиваємо підсумки: високий рівень здатності до творчої дослідницької діяльності виявили 17 % респондентів, тобто ці курсанти без особливих проблем дають оригінальні відповіді, вміють переключатись з одного об'єкта на інший, уміють порівнювати предмети, поняття, усвідомлювати інформацію, виділяти головне, робити висновки. 48 % майбутніх офіцерів с.ц.з. характеризуються середнім рівнем здатності до творчої дослідницької діяльності. Вони не здатні давати багато оригінальних відповідей та не можуть швидко переключатись з одного об'єкта на інший. Низька, слабо сформована здатність до творчої дослідницької діяльності, що рідко виявляється, притаманна 35 % курсантів. Вони не можуть дати оригінальні різнотипні відповіді, не вміють виділяти головне, робити правильні висновки.

Дослідження здатності курсантів налагоджувати взаємодію та співпрацю показало наступні результати. Високий рівень здатності налагоджувати взаємодію та співпрацю мають 24 % майбутніх офіцерів с.ц.з., вони активно орієнтуються на роботу в колективі, можуть організувати співробітництво, люблять брати участь у дискусіях, охоче беруть слово. Середній рівень здатності налагоджувати взаємодію та співпрацю мають 50 %. Курсанти цього рівня мають нормальну комунікабельність, тісні

контакти з 3–4 особами, з іншими спілкуються вибірково. У незнайомій ситуації почувуються цілком упевнено, охоче слухають цікавого співрозмовника, досить терплячі в спілкуванні, відстоюють свою позицію, люблять висловлювати свою думку. Низький рівень здатності налагоджувати взаємодію та співпрацю мають 23 %. Ці курсанти некомунікабельні, замкнуті, неговіркі, віддають перевагу самостійним видам завдань. Мають тісні стосунки лише з однією особою, в них не виражена потреба в спілкуванні, можлива конфліктність у стосунках; ізольованість від колективу.

Вважаємо за доцільне підбити підсумки дослідження за діяльнісно-практичним критерієм. Отже, високий рівень показників за даним критерієм виявив 21 % курсантів, 52 % виявили середній рівень, 27 % – низький рівень.

Підсумок показників за всіма критеріями дав змогу зробити висновок про те, що на високому рівні творчої самореалізації знаходяться 19 % курсантів, на низькому рівні перебувають 36 %, а більшість майбутніх пожежників – 45 % – на середньому рівні творчої самореалізації.

Із наведеного випливає, що пріоритетним для фахової підготовки майбутніх офіцерів с.п.з. повинен бути перехід від репродуктивної діяльності до творчої. Оскільки творча самореалізація курсанта у фаховій підготовці – складний, багатоетапний процес, то ефективність формування творчої самореалізації особистості курсанта ВНЗ системи пожежної безпеки у фаховій підготовці підвищиться за педагогічно доцільного поєднання традиційних та інтерактивних освітніх технологій.

Список використаних джерел:

1. **Балашов В. А.** Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения : дис. ...канд. пед. наук : 20.02.02 / В. А. Балашов. – Хмельницкий, 1996. – 263 с.
2. **Биочинский И. В.** Организационно-педагогические основы подготовки офицерских кадров высших училищ Сухопутных войск: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И. В. Биочинский. – Казань, 1993. – 170 с.

Резюме

• У статті розглядаються основні результати констатувального експерименту з формування творчої самореалізації курсантів пожежних вищих навчальних закладів. Автор висвітлює стан готовності педагогічних кадрів пожежних ВНЗ та самих курсантів до формування творчої самореалізації у навчальній діяльності. Стаття також містить результати дослідження зазначеного явища за визначеними у процесі експерименту критеріями.

• В статье рассматриваются основные результаты констатирующего эксперимента по формированию творческой самореализации курсантов пожарных высших учебных заведений. Автор раскрывает состояние готовности педагогических кадров пожарных ВНЗ и самих курсантов к формированию творческой самореализации в учебной деятельности. Статья также содержит результаты изучения обозначенного явления по выделенным в процессе эксперимента критериям.

• Stating experiment aimed at forming creative self-realization of cadets of higher educational establishment of fire safety

Annotation. The article describes the main results of the stating experiment, aimed at forming creative self-realization of cadets in higher educational establishments of fire safety. The author reveals the readiness of pedagogical staff of educational establishments and cadets to forming creative self-realization in the educational process. The article also contains results of the investigation of the cadets' self-realization by outlined by the author criterion.